

تحلیل اقتصادی رهن اموال فکری

دکتر محمود باقری *

محمود جعفری چالستری **

چکیده

امروزه با جهانی شدن اقتصاد، روابط تجاری بین کشورها بیشتر شده و نیاز به توسعه‌ی انواع معاملات از طریق نوآوری‌های حقوقی به چشم می‌خورد. مطرح شدن معاملات جدید، نیاز به وجود اموال جدیدی جهت تضمین معاملات را ایجاد می‌کند. از آنجایی که بیشتر معاملات جاری در زمینه‌ی اموال فکری است، بسیار مهم است که فعالان بازار، بتوانند از قابلیت «رهن‌گذاری» دارایی‌های خود استفاده کنند و نهایت امکان تجاری‌سازی را داشته باشند. این مقاله با روش تحلیل اقتصادی، در واکاوی محدودیت‌ها و فرصت‌های استفاده از اموال فکری در تسهیل معاملات از طریق ایجاد حقوق مالکانه (رهن)، ضمن بیان اینکه امکان رهن اموال فکری می‌تواند در معاملات، باعث تسهیل گردش ثروت و رشد اقتصادی شود، به بررسی اهمیت و مزایای اقتصادی قابلیت رهن‌گذاری اموال فکری و مشکلات پیرامون آن پرداخته و در نهایت، به بیان راه کارهای

* دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق تجاری و اقتصادی بین‌المللی دانشگاه تهران.

خود می پردازیم.

کلید واژگان

تحلیل اقتصادی، رهن، اموال فکری، اهمیت اموال فکری، کارایی اقتصادی.

مقدمه

تردیدی نیست که رشد و توسعه اقتصادی به «ابداعات و ابتکارات حقوقی» بستگی تام دارد. اگر حقوق اموال، حقوق قراردادها و قواعد مسئولیت مدنی، تسهیل معاملات اقتصادی و رشد اقتصادی را باعث شده‌اند، نظام‌های حقوقی با ابداع رهن مزیت مضاعفی را به نظام اقتصادی بخشیده‌اند. این اعتبار و وضع حقوقی با ایجاد نوعی حقوق بر اموال گشایش جدیدی را در معاملات اقتصادی ایجاد کرده و «هزینه معاملات» را کاهش داده است، که بدون وجود آن (رهن) بسیاری از معاملات و تعاملات اقتصادی اصولاً صورت نمی‌گرفت.^۱ حال یک نظام توسعه‌یافته اقتصادی با وسعت دادن به «رهن» و «موضوع رهن» امکان ظهور و وجود پیدا می‌کند. بنابراین با توسعه مفهوم رهن و تنوع بخشیدن در ایجاد حقوق عینی (مالکانه) بر اموال از یک طرف، و توسعه موضوع رهن، به اموال فکری و اعتباری محض از طرف دیگر، علاوه بر منافع واقعی، منافع مالی این گونه اموال نیز جاری می‌شود. نظام‌های حقوقی که فیزیک و «عین معین» در آن‌ها موضوعیت پیدا کرده و این گونه مفاهیم از طریقت خارج شده است و موضوع رهن را الزاما عین معین می‌دانند،

۱. عقد رهن برای تضمین یک عمل حقوقی به کار می‌رود (انصاری، ۱۳۹۱، ص ۹). در عقد رهن تعهد وام‌گیرنده (راهن - در صورتی که عمل تضمین برای دریافت وام باشد) نسبت به مال مشخصی است؛ در صورتی که نتواند وام را بازپرداخت کند و تعهد خود را انجام دهد (امامی، ۱۳۸۶، ص ۴۱۳). هنگامی که از اموال فکری به عنوان توثیق (رهن) استفاده می‌شود وام‌گیرنده تعهد می‌کند که حق خود در مورد اموال فکری را در صورت عدم بازپرداخت وام واگذار کند (Nguyen, 2007, p. 12).

قطعا به واسطه گرفتاری در آنچه خود اعتبار کرده‌اند، مانع توسعه‌ی اقتصادی می‌شوند. بنابراین توان‌مندی یک نظام اقتصادی به شناسایی و اعتبار مالکیت‌های فکری و مالی از یک طرف و قابلیت رهن برای تقویت امنیت و در نتیجه افزایش تعداد معاملات در یک جامعه بستگی دارد.

در این بیان، تحلیل اقتصادی^۲ روشی نوین برای دستیابی به قوانین جدید و تبیین جایگاه قوانین موجود و شناسایی ضعف‌ها و قوت‌های آنهاست. هدف این است که چگونه می‌توان به حداکثر منفعت برای افراد یک جامعه رسید. از دیدگاه تحلیل اقتصادی حقوق، آنچه اهمیت دارد «کارایی اقتصادی» است.^۳ در نگرش اقتصادی به رهن اموال فکری، به هدف کارایی این نوع رهن نگرسته می‌شود؛ پاسخ این پرسش که آیا ارزش اقتصادی و کارایی اقتصادی رهن اموال فکری در جامعه‌ی امروزی بیشتر از عدم کارایی آن است؟ هدف فراهم نمودن زمینه تغییر در قواعد حقوقی و ارائه طریقه به قانون‌گذار در جهت تغییر قانون است؛^۴ آیا در صورت امکان رهن اموال فکری می‌توانیم به رفاه و کارایی اقتصادی بیشتری برسیم؟ اگرچه در مورد کارایی اقتصادی نظریات مختلفی ارائه شده، به

۲. برای مطالعه بیشتر در مورد «تحلیل اقتصادی» و نظرات مختلف در مورد کارایی اقتصادی رک. بابایی، ایرج «مبانی نظری رویکرد تحلیل اقتصادی حقوق»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۲۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۶؛ کوروش کاویانی، «درآمدی بر تحلیل اقتصادی حقوق»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۲۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۶.

۳. کاویانی، پیشین.

۴. بادینی، ۱۳۸۲، ص ۹۱.

نظر می رسد آنچه کارا محسوب می شود و حقوق باید به آن پردازد، به «حداکثر رساندن ثروت» است و ثروت در صورتی به حداکثر می رسد که ارزش کالا و خدمات افزایش یابد و از تمام «ظرفیت های» یک کالا استفاده شده و نتیجتاً «امکان تجاری سازی» کامل آن فراهم گردد.^۵

نیاز روز افزون به درآمدهای بالا و ایمن که ناشی از افزایش رقابت جهانی در بازار آزاد است، باعث توجه بیشتر به اموال فکری شده است.^۶ در حقیقت، استفاده از اموال فکری برای «تامین مالی» یک پروژه یکی از مهم ترین زمینه هایی است که در حال ظهور و پیشرفت است.^۷ در سه دهه اخیر استفاده از اموال مادی کم تر شده و ارزش اموال مادی به تبع رو به کاهش است؛ در مقابل ارزش اموال فکری به طور قابل توجهی افزایش یافته است. اما مخترعین و مولفین اغلب در وضعیت مناسبی برای تجاری سازی آثار خلاقانه و ابتکاری خود نیستند،^۸ و نیز به ظرفیت بالای اموال فکری و ارزش آن ها توجه کافی نمی شود،^۹ چرا که یکی از مهم ترین جنبه های تجاری سازی و یکی دیگر از ابعاد حمایت کامل از اموال فکری شخص مبتکر، امکان استفاده از تمام قابلیت های اموال فکری است

5. Gervais, 2002, P. 45.

6. Naubereit, 2002, p. 2.

۷. شرکت ها و افراد معمولاً برای تامین مالی پروژه های خود نیاز به تامین مالی دارند. برای تامین مالی یک پروژه یا عمل روش های مختلفی وجود دارد که یکی از آن ها می تواند رهن اموال باشد.

Shavell, 2004, p. 53.

8. Menell, 2007, p. 736.

9. United Nations, 2011, p. 2013.

که در حقوق ما به دلیل محدودیت‌های قانونی در حال حاضر این امکان وجود ندارد.^{۱۰}

«پازنر» (Posner) درستی قواعد حقوقی را بر مبنای قابلیت و توانایی آن‌ها در افزایش ثروت جامعه مورد سنجش قرار می‌دهد.^{۱۱} او دلیل به رسمیت شناختن مالکیت فکری را، «کارایی اقتصادی» آن می‌داند؛ چراکه در غیر این صورت دیگر «فعالیت‌های تحقیق و توسعه» کم شده و میزان خلاقیت و تولید ثروت در جامعه کاهش می‌یابد و نهایتاً میزان ثروت جامعه کم می‌شود. (نصیری، ۱۳۸۶، ص. ۳) امروزه دیگر نمی‌توان تولید ثروت را به اموال مادی محدود کرد؛ توسعه اقتصادی بر محور اموال فکری می‌چرخد. حمایت موثر و قوی از مالکیت فکری سبب برانگیختن انگیزه برای اختراع می‌شود که نه تنها می‌تواند به گونه‌ای موثر هزینه‌ی ناشی از عملیات اختراع را کاهش دهد، بلکه باعث افزایش رفاه

۱۰. برای مطالعه در مورد تحلیل صرف حقوقی بحث رهن اموال فکری رک.

کریمی عباس و معین اسلام، محمد، «رهن اموال فکری»، فصل‌نامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، صص ۳۱۵ تا ۳۲۴. در این مقاله با توجه به دو ماده ۷۷۲ و ۷۷۳ «قانون مدنی»، به‌طور کلی دو شرط قبض و عین معین بودن مال مرهون را یک مانع بزرگ در جهت رهن اموال فکری می‌دانند. همچنین، انصاری، پیشین، صص ۷ تا ۲۶.

لذا از آنجایی که نویسندگان محترم به بحث‌های صرف حقوقی این موضوع پرداخته و آن را پرورش داده‌اند، این مقاله از این جهت کار جدیدی محسوب می‌شود که مبنای خود را تحلیل اقتصادی این موضوع قرار داده است و در صدد رفع خلا حقوقی موجود در این زمینه است.

۱۱. معیار به حداکثر رساندن ثروت «پازنر» و «کالدور-هییکس» در واقع یک چیز هستند؛ زیرا افزایش کارایی «کالدور-هییکس»، همواره موجب افزایش ثروت می‌شود.

عمومی می‌شود.^{۱۲} لذا بحث «به رسمیت شناختن» این اموال همچون اموال مادی مطرح می‌شود؛ بدین معنا که از آنجایی که بیشتر دارایی یک شرکت، اموال غیر مادی اوست، باید این اموال را به‌طور کامل به رسمیت بشناسیم تا بتوانیم تولید ثروت بیشتری داشته باشیم. از آنجایی که رویکرد حقوق ما این کارکرد مهم مالکیت‌های فکری را در نظر نگرفته، لازم است قانون‌گذار زمینه‌ی اصلاح موانع قانون را فراهم کرده و با به‌کارگیری ظرفیت کامل این اموال، نه تنها زمینه‌ی تجاری‌سازی و افزایش رفاه را فراهم کند، بلکه مقدمه ورود به صحنه‌های گسترده‌ی فعالیت‌های تجاری بین‌المللی را مهیا سازد. لذا با توجه به اهمیت این بحث:

در فصل اول با بیان تاریخچه مختصری از استفاده از اموال فکری به‌عنوان رهن سعی در تداعی یک تصویر کلی از موضوع داشته و از آنجایی که تحلیل نیکوی موضوع نیاز به پیش کشیدن بحث اهمیت اقتصادی این اموال دارد، در فصل دوم به اهمیت اقتصادی اموال فکری و نهایتاً در فصل سوم به مزایای اقتصادی و محدودیت‌های رهن اموال فکری پرداخته و بیان می‌گردد اموال فکری چه مزایایی فوق‌العاده‌ای می‌تواند داشته باشد.

گفتار نخست: تاریخچه رهن اموال فکری

در طول تاریخ، اموال مادی، در کنار سایر کارکردها عموماً به‌عنوان تضمین انجام

12. Bryer, 1998, p. 45.

تعهد نیز مورد استفاده قرار می گرفتند. «وام‌دهنده‌ها»^{۱۳} همیشه به اموال مادی به‌عنوان مالی که دارای ارزش زیادی بوده توجه می‌داشتند. در مقابل اموال غیرمادی به ندرت به‌عنوان تضمین مورد استفاده قرار می‌گرفتند. اما در نیمه دوم قرن بیستم، جهان دچار تغییرات بسیاری شد؛ اهمیت اموال مادی (مثل اموال غیرمنقول) کم‌تر شد و در مقابل، با پیدایش شرکت‌ها خصوصاً «شرکت‌های تکنولوژی‌محور»^{۱۴}، اموال فکری نقش مهمی در موفقیت شرکت‌ها پیدا کرده‌اند. به علاوه توسعه‌ی فناوری و شبکه ارتباطات باعث شد موفقیت اعمال تجاری منحصرآ وابسته به اموال فکری شود. در این محیط اقتصادی-اجتماعی جدید، استفاده از اموال فکری به‌عنوان «وثیقه» شدیداً مورد توجه قرار گرفت.^{۱۵} در دوران جدید از هنگامی که برای اولین بار «توماس ادیسون» از «حق اختراع» خود در «لامپ الکتریکی» به‌عنوان تضمین در تامین مالی شرکت خود (شرکت جنرال الکتریک) استفاده کرد، اموال فکری به‌عنوان رهن مورد استفاده قرار گرفتند.^{۱۶} درواقع او برای اولین بار از اموال فکری به‌عنوان تضمین برای ایجاد شرکت خود که بعدها شرکت جنرال الکتریک خوانده شد،

۱۳. وام‌دهنده (Lender) یا سرمایه‌گذار؛ در این مقاله مرتهن.

14. Technology-Based Small Firms.

۱۵. بر اساس ماده ۹ «کد متحد تجاری آمریکا»، توثیق (رهن) منافع (Security Interest) _ که مصداق بارز آن رهن اموال فکری است - نوعی علاقه و حقی است که نسبت به اموال شخصی به‌وجود می‌آید یا هر گونه انضمامی است که اجرا و پرداخت قرارداد را تضمین می‌کند. (Stokke, 1999, p. 48) (Tosato, 2011, p. 93).

16. Comments, 2011, p. 450; Available at: <http://heinonline.org>.

استفاده کرد. علاوه بر ادیسون، گالیله (Galileo Galilei) نیز وسایلی را که ساخته بود (دارای ماهیت حق اختراع بودند) برای کسب وام به رهن می گذاشت.^{۱۷} با این حال، استفاده از اموال فکری تا اواخر قرن ۲۱ از محبوبیت و عمومیت خاصی برخوردار نبود.^{۱۸}

اینکه جوامع در سال‌های اخیر به اموال مادی به‌عنوان رهن کم‌تر توجه کرده و این نوع استفاده‌ی سنتی از اموال مادی حداقل رسیده است، ناشی از ویژگی‌های مثبت ماهیت این اموال فکری بوده است. در واقع بسیاری از کشورها که درحال حاضر به‌عنوان کشورهای پیشرفته شناخته می‌شوند به اموال فکری توجه کافی کرده و آن‌ها را در ردیف اموال مادی قرار داده تا جریان تجاری‌سازی را تسهیل ببخشند.^{۱۹} البته باید گفت در ابتدا جوامع مختلف با موضوع رهن فکری اموال برخورد یکسانی نداشتند، اما امروزه با جهانی شدن اقتصاد و افزایش معاملات بین‌المللی، استفاده از اموال فکری به‌عنوان تضمین در معاملات داخلی و بین‌المللی اهمیت دوچندان یافته است.

گفتار دوم: اهمیت و ماهیت اقتصادی اموال فکری

از آنجایی که در بررسی موضوع، اشاره به اهمیت اقتصادی اموال فکری و ماهیت این اموال در زمینه‌ی رهن اجتناب‌ناپذیر است، اینک به این مبحث می‌پردازیم.

17. Gervais, 2002, p. 45.

18. Mazzucco, 2003, p. 5.

19. Kieff, 2004, p. 8.

مبحث نخست- اهمیت اقتصادی موال فکری از جهت موضوع رهن

قرار گرفتن

بی گمان اموال فکری کانون اصلی رشد اقتصادی یک کشور محسوب می شوند.^{۲۰} شرکت ها همواره سعی در کسب و حفظ یا ایجاد اموال فکری به عنوان دارایی خود دارند. اموال فکری بخش زیادی از زندگی ما را در بر گرفته است؛ از تجارت گرفته تا ارتباطات بین المللی و موضوعات سیاسی. سازمان جهانی اموال فکری (WIPO) پیش بینی کرده است که تا سال ۲۰۲۰ ارزش تجارت اموال فکری ۶ تریلیون دلار در جهان می شود. این بدین معناست که استفاده از اموال فکری مورد توجه زیادی قرار گرفته است.^{۲۱} جوامع مختلف در سال های اخیر به ارزش و اهمیت اموال فکری پی برده اند. این اموال نقش مهمی در تجارت، تثبیت قیمت ها، سوددهی و کسب ثروت دارند و زمینه توسعه تولید را فراهم می کنند و به عنوان منبع مهم کسب درآمد شناخته می شوند.^{۲۲}

انواع اموال فکری دارایی های با ارزش تجاری هستند و از همین رو به عنوان تضمین اجرای تعهدات مورد استفاده قرار می گیرند.^{۲۳} همچنین اموال فکری یک شرکت به عنوان

20. Sattar, 2011, p. 163-171.

۲۱. می توان گفت که اقتصادهای مبتنی بر دارایی های مادی به اقتصادهای مبتنی بر دارایی های غیرمادی در حال تغییر هستند. امروزه ۷۰ درصد اقتصاد کشور آمریکا را دارایی های غیرمادی تشکیل می دهد؛ برای مثال ۹۹٫۵ درصد از دارایی های شرکت مایکروسافت را دارایی های فکری تشکیل می دهد. (DAVIES, 2006, P.575)

22. Mazzucco, 2003, p. 6.

23. Bryer, 1998, p. 30.

مهم‌ترین دارایی‌های آن شرکت شناخته می‌شوند. این امر در شرکت‌های با تکنولوژی بالا از اهمیت بیشتری برخوردار است. ارزش واقعی اموال فکری فقط در درآمدهای مستقیمی که از آن‌ها ناشی می‌شود، خلاصه نمی‌شود.^{۲۴} اموال فکری می‌توانند به‌عنوان رهن و وسیله‌ای برای تامین مالی پروژه‌های مختلف به کار روند.^{۲۵} امروزه بیشتر شرکت‌ها، شرکت‌های هستند که مرتبط با اموال فکری هستند.^{۲۶} اموال فکری به‌عنوان یکی از دارایی‌های مهم شرکت‌ها است و نقش آن به‌عنوان وسیله تضمین در حال بیشتر شدن است. همچنین استفاده از اموال فکری به‌عنوان تضمین نشان‌دهنده بازار تکنولوژی قوی یک کشور است.

از طرفی، شرکت‌های مختلف خصوصاً شرکت‌های کوچک بدون وجود اموال فکری ممکن است حتی نتواند سرمایه ضروری برای بقای خود را کسب کنند.^{۲۷} بیشتر سرمایه شرکت‌های بزرگ در جهان، دارایی‌های غیرمادی آن‌هاست. با این حال، نسبت ارزش دارایی‌های مادی به اموال فکری در میان اکثر شرکت‌های صنعتی جهان از ۶۲٪ (اموال مادی) به ۳۸٪ (اموال فکری) در سال ۱۹۸۲، به میزان ۳۸٪ (اموال مادی) در مقابل

۲۴. به‌عنوان مثال کمیسیون تجارت آزاد آمریکا تخمین زده که در سال ۱۹۹۸ نزدیک ۲ تریلیون گردش

مالی از این طریق صورت گرفته است. (Mazzucco, 2003, p. 6)

۲۵. البته این امر تا حدی به فضای رقابتی شرکت‌ها در حوزه مالکیت فکری بستگی دارد.

26. Menell, 2005, p. 87.

27. Nguyen, 2007, p. 12.

۶۲٪ (اموال فکری) در یک دهه‌ی بعد افزایش یافته است.^{۲۸}

از طرفی باید توجه داشت ویژگی خاص این اموال باعث ممتاز شدن آن‌ها به عنوان رهن شده است. برای مثال هزینه‌ی بالای معرفی یک «برند تجاری» جدید به بازار با توجه به احتمال بالای شکست نام‌های جدید، میزان ارزش نام‌های تجاری موجود را افزایش داده است؛ در امریکا سالانه ده هزار کالای جدید معرفی و تولید می‌شود؛ ۸۰ درصد آن‌ها در معرفی و ورود به بازار شکست می‌خورند، و کم‌تر از یک درصد آن‌ها می‌توانند به فروش سالانه ۱۵ میلیون دلار برسند؛ در نتیجه برندهای موجود خصوصاً آن‌هایی که دارای شهرت جهانی هستند، دارای ارزش زیادی هستند و باید به این قابلیت آن‌ها در این زمینه توجه داشت.^{۲۹}

عامل دیگری که در افزایش اهمیت اموال فکری تاثیر داشته است، جهانی شدن اقتصاد است. بین‌المللی شدن اقتصاد، کشورهای جهان را مجبور کرده است تا به «توافقات منطقه‌ای و جهانی» بپیوندند.^{۳۰} همچنین در نتیجه ادغام اقتصادهای مختلف و پیشرفت تکنولوژی، اموال فکری به عنوان یک کالای جهانی در نظر گرفته می‌شود. انقلاب صنعتی

28. Menell, 2007, p.735.

29. Dyal-Chand, 2007, p. 2.

۳۰. اتحادیه‌های بین‌المللی مثل (MERCOSUR) متشکل از آرژانتین، برزیل، پاراگوئه و اروگوئه در سال ۱۹۹۱ که سعی در همانگ‌سازی قوانین و تشریفات مربوط به اموال فکری خود داشته یا (NAFTA) که در سال ۱۹۹۲ با حضور سه کشور کانادا، مکزیک و آمریکا معاهده‌ای به منظور افزایش خلاقیت و ابداع و افزایش تجارت مربوط به کالا و خدمات مربوط به اموال فکری و تریس تصویب کرده است.

باعث شد که «کالاهای سرمایه‌ای» منبع ارزش اقتصادی قرار بگیرند. امروزه دیگر «ثروت» و رفاه ناشی از مالکیت منابع طبیعی نیست. ثروت و قدرت اساسا ناشی از مالکیت منابع طبیعی مهم یا داشتن قدرت نظامی نیست. امروزه توان شرکت‌ها و کشورهای در راس قدرت اقتصادی، نه به خاطر تسلط بر زمین و منابع داری قدرت، بلکه به خاطر تسلط بر تکنولوژی و ایده و استفاده همه‌جانبه از ظرفیت آنهاست.^{۳۱}

اگر شرکت‌هایی که بیشترین دارایی آنها اموال فکری است نتوانند از این اموال برای تامین مالی استفاده کنند، در فعالیت خود با مشکل مواجه شده و گاه دچار شکست می‌شوند.^{۳۲} پس، از آنجایی که یکی از اهداف حقوق اموال فکری این است که میزان سرمایه‌گذاری را در فعالیت‌های تحقیق و توسعه افزایش دهد، تسهیل این امر از طریق تجاری‌سازی کامل باید فراهم شود.

مبحث دوم- ماهیت ویژه دارایی‌های فکری در ارتباط با رهن آنها

اموال فکری منبع بزرگی از ثروت هستند که هنوز اهمیت آنها، چنان‌که باید درک نشده است. بسیاری از اموال فکری بالقوه وجود دارد که فقط بر روی کاغذ هستند و هنوز تجاری‌سازی نشده و در چرخه‌ی اقتصادی وارد نشده‌اند.^{۳۳} ماهیت اموال فکری بر اساس یک اصل اقتصادی استوار است؛ بر اساس این اصل فکر بشر به‌طور فوق‌العاده‌ای در پی

31. Mazzucco, 2003, p. 6,18.

32. Davies, 2006, P.551.

33. Calandril, 1999. P. 303.

یافتن راه‌حلی در رفع مشکلات فنی و علمی به کار می‌رود. اموال فکری باعث ایجاد خدمات و کالاها و تکنولوژی‌های جدید می‌شود و راه کارهای جدیدی را برای حل مسائل و توسعه‌ی ثروت‌های فرهنگی جامعه ارائه می‌دهند.^{۳۴}

به‌طور کلی هدف اساسی اموال فکری این است که به عموم مردم از طریق تولید ثروت و ابداعات سود برساند.^{۳۵} حمایت از اموال فکری هدف اصلی و البته انگیزه برای ایجاد خلاقیت است. از نظر تاریخی همیشه اموال فکری با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده‌اند، از جمله محدودیت در زمان، قلمرو و اختصاص حق مذکور به مخترع و مولف. با این حال بیشتر حقوق‌دانان با این اموال به‌عنوان بخشی از اموال مادی برخورد می‌کنند. اگر این اموال را در ردیف اموال مادی بدانیم، باید همانند اموال مادی با آن‌ها رفتار کنیم.^{۳۶} حقوق انحصاری اموال فکری به صاحب آن این امکان را می‌دهد که دیگران را از ایجاد یا استفاده یا فروش اموال فکری برای مدت محدودی باز دارد؛ که این یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد این اموال محسوب می‌شود که به آن‌ها ارزش دوچندان می‌دهد.

در سال ۲۰۰۷ طبق مطالعاتی که در انگلستان در مورد اموال شرکت‌ها انجام شد مشخص گردید اگرچه ۷۸ درصد شرکت‌های موجود دارای حق اختراع هستند و یا آن را اجرا می‌کنند فقط ۱۸ درصد از این شرکت‌ها از اموال فکری خود به‌عنوان رهن استفاده کرده‌اند. این امر ممکن است به دلیل ناآگاهی از کارایی اموال فکری و استفاده صرف از

34. Mazzucco, 2003, p. 25.

35. Raymond, 2009, p. 30.

36. Lemley, 2005, p. 1031.

این اموال در حوزه‌ی تجارت باشد.^{۳۷} در هر حال باید گفت مبنا و ماهیت اموال فکری افزایش فعالیت‌های مربوط به تحقیق و توسعه است که باعث تولید ثروت می‌شود. این مهم به‌ویژه با استفاده از تمام قابلیت‌های این اموال ممکن است.

گفتار سوم: مزایای اقتصادی و محدودیت‌های رهن اموال فکری

در یک نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت شخصی، تصرف و قبض عین مرهونه اهمیت زیادی دارد و بنابراین رهن اموال فیزیکی و عین معین مزیت به حساب می‌آید؛ ولی در یک نظام حقوقی پیشرفته و کامل که اعتبارات قوی وجود دارد، از این جهت تفاوتی بین اموال فکری و فیزیکی وجود ندارد.

با وجود این، رهن اموال فکری در عین داشتن مزایای اقتصادی بسیار، محدودیت‌ها و مشکلاتی نیز در پی دارد که نباید از آن‌ها غافل شد. با این حال اثبات شده است که کفه‌ی ترازو به سمت مزایای این امر سنگینی می‌کند.

مبحث نخست- مزایای اقتصادی

به موازات حرکت جوامع از وضعیت صنعتی به یک وضعیت مبتنی بر فکر و ایده، استفاده از اموال فکری به‌عنوان تضمین وام بیشتر شده است.^{۳۸}

37. Raymond, 2010, p. 3.

38. Comments, 2011, p. 460.

استفاده از اموال فکری به عنوان رهن دارای مزایای زیادی است. این مزایا افراد را ترغیب می کند از این اموال در تضمین استفاده کنند.^{۳۹} استفاده از اموال فکری در تضمین باعث برتری یافتن این اموال نسبت به اموال مادی می شود. بیشتر موسسات تجاری به واسطه وجود اموال فکری خود دارای برتری تجاری هستند. اموال فکری بدون اتکا به درآمد ناشی از «لیسانس» (حق الامتیاز)، وام گرفته شده را تضمین می کنند. البته عموماً «وام دهنده های تجاری» ترجیح می دهند وام مورد درخواست را بر اساس دارایی یک شرکت تعیین و پرداخت کنند. در این حالت که وام دهنده به دارایی های وام گیرنده توجه می کند، این مشکل بزرگی است که بیشتر برای شرکت های کوچک و کسانی که تازه تمایل به ورود به بازار دارند پیش می آید؛ این در حالی است که شرکت مذکور ممکن است با توجه به وجود دارایی های فکری خود توانایی تولید ثروت زیادی را داشته باشد اما این امر از دید وام دهنده نادیده انگاشته می شود و باعث می شود که شرکت ها برای ورود به بازار با تردید عمل کنند.^{۴۰} در حالت قبلی وام دهنده هزینه و سود زیادی برای وام خود دریافت می کند که به طور غیر مستقیم این هزینه بر دوش مشتری های شرکت است. از طرفی رهن اموال فکری همان اندازه برای شرکت ضروری است که برای شرکت کنندگان

۳۹. به طور کلی با دو روش می توان اموال فکری را به عنوان تضمین در قرارداد استفاده کرد. در روش نخست این اموال به عنوان جزئی جدایی ناپذیر از ارزش کالایی در نظر گرفته می شود که متعلق به بزه کار است. در روش دوم اموال فکری به عنوان یک مال مستقلی در نظر گرفته می شوند، به طوری که یک منبع منفک برای تضمین به به شمار می آیند. (Raymond, 2009, p. 28)

40. Calandrillo, 1998, p. 25.

در بازار مفید و سودمند است. تضمین اموال فکری سوء رفتار بدهکار را در انجام تعهدات قراردادی خود کاهش داده و منجر به کاهش هزینه‌ی معامله می‌شود؛ همچنین سهولت و میزان کسب اطلاعات را افزایش داده، میزان سرمایه‌گذاری و تولید را بیشتر می‌کند.^{۴۱}

یک شرکت برای تامین مالی سرمایه‌ی خود راه کارهای زیادی پیش‌رو دارد؛ یکی از این راه‌ها فروش سهام است که معمولاً توسط شرکت‌های کوچک انجام می‌شود. در این روش، به واقع مالکیت شرکت در قالب ارائه سهام به دیگری منتقل می‌شود. علی‌رغم همه مزایای این امر ممکن است باعث شود موسسان کنترل خود بر شرکت را از دست بدهند که این می‌تواند نافی هدفی باشد که موسسان به دنبال آن هستند. از این جهت است که موضوع امکان رهن اموال فکری مطرح می‌شود.^{۴۲}

همچنین استفاده از اموال فکری می‌تواند نسبت به حالت عادی به تضمین بیشتری منجر شود؛ بسیاری از سرمایه‌گذارها فقط در اموال فکری برای دریافت حق امتیاز بیشتر ناشی از لیسانس سرمایه‌گذاری می‌کنند. لذا استفاده از اموال فکری به‌عنوان رهن باعث تضمین بیشتری است چه، لیسانس دادن یک منبع ثابت و محکم برای دریافت پول نقد و برای بازپرداخت وام می‌باشد و منجر به کاهش ریسک عدم تادیه‌ی وام می‌شود.^{۴۳}

به‌طور کلی دلایلی را که باعث تشویق استفاده از اموال فکری به‌عنوان رهن می‌شود

می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

41. Nguyen, Ibid, p. 20.

42. Baker, 2008, p. 63.

43. Dornbos, 1996, p. 663.

الف) رهن اموال فکری می‌تواند بازپرداخت سرمایه‌ی وام‌دهنده را بهتر تضمین کند، چرا که یک منبع پرداخت بالقوه و فوق‌العاده در این زمینه محسوب می‌شود. این امر ضمن تشویق صاحب مال فکری به تجاری‌سازی مال خود، به سرمایه‌گذاران و وام‌دهندگان اطمینان بیشتری نسبت به بازپرداخت وام می‌دهد.

ب) این روش تضمین بیشتری برای وام‌دهنده فراهم می‌کند. برای مثال در صورت ورشکستگی وام‌گیرنده، داشتن رهن در اموال فکری او خیلی بهتر از آن است که رهنی وجود نداشته باشد؛ چراکه با توجه به ارزش این اموال بهتر می‌تواند منجر به تادیه دین شود.^{۴۴}

پ) اموال فکری ممکن است تنها منبع موجود برای بازپرداخت وام یا تنها دارایی شرکت باشد؛ در این صورت ضرورتاً باید آن‌ها را مورد پذیرش قرار داد. در حقیقت، ممکن است بعد از ظهور مشکلات مالی طلب‌کار، گرفتن رهن دیر شده باشد.^{۴۵}

ت) مقبولیت استفاده از اموال فکری برای شرکت‌های کوچک و متوسط بسیار مهم است و باعث فعالیت همه «نیروهای بالقوه» جهت حضور در بازار می‌شود؛ یعنی تبدیل این حقوق از طریق استفاده‌ی تجاری به کالا و خدمات. در سال ۲۰۰۱ بانک مرکزی انگلستان در گزارشی تحت عنوان تامین مالی در شرکت‌های تکنولوژی‌محور، ویژگی‌های اساسی این شرکت‌ها را برشمرده است. اول این که ارزش این شرکت‌ها با توجه به ظرفیت رشد

44. Raymond, 2010, p. 3.

45. Wilcox, 1996, p. 13.

بلندمدت اقتصادی آن‌هاست که از اموال فکری و دانش فنی‌شان نشأت می‌گیرد؛ دوم اینکه این شرکت‌ها عموماً دارایی مادی چندانی ندارند؛ سوم اینکه تولیدات آن‌ها ممکن است دارای ارزش اقتصادی زیادی باشد ولی در عین حال دارایی‌های آن‌ها به هر دلیل متروک شده و مورد استفاده قرار نگیرند.^{۴۶}

ث) یکی دیگر از مزایای رهن اموال فکری این است که؛ اگرچه ممکن است این اموال برای وام‌دهنده به خودی خود ارزش زیادی نداشته باشد اما برای مالک (شرکت تجاری) ذاتاً دارای ارزش زیادی است و این باعث می‌شود وام‌گیرنده (مالک) برای بازپرداخت وام هیچ تردیدی به خود راه ندهد. در این حالت مالک مهم‌ترین دارایی شرکت خود را در خطر می‌بیند و تمام سعی خود را می‌کند تا شرکت خود را از این خطر برهاند.

ج) رهن اموال فکری باعث می‌شود هزینه‌های کم‌تری متوجه شرکت و سهام‌داران شود و نتیجتاً احتمال ورشکستگی را کاهش می‌دهد؛ چرا که میزان بهره‌ی اموال مادی معمولاً بسیار زیاد است.^{۴۷}

چ) یکی از اقتصاددان‌های مشهور و برنده‌ی جایزه‌ی نوبل آقای هرناندو دستو (Hernando de Soto) است. تئوری او برای اقتصاد کشورهای در حال توسعه بسیار مفید بوده است؛ او بیان می‌دارد اگر مردم در کشورهای در حال توسعه اموال و دارایی‌های خود

46. Davies, 2006, P. 552.

47. Davies, 2006, P.563.

را به طور کامل به رسمیت بشناسند، زمینه‌ی تولید ثروت و ارزش افزوده (Surplus Value) دوچندان می‌شود. یکی از برجسته‌ترین شاخه‌های این تئوری بحث حمایت از حقوق مالکیت است که نماد بارز آن استفاده از تمام ظرفیت‌های اموال فکری است. همچنین وی بیان می‌دارد ثبت اموال منجر به تسریع انباشت ثروت می‌شود که این امر باعث تسهیل سرمایه‌گذاری در اموال و تولید ثروت می‌شود.^{۴۸} با این حال در زمینه‌ی استفاده از اموال فکری به عنوان تضمین، محدودیت‌ها و مشکلاتی وجود دارد که نباید آن‌ها را از نظر دور داشت.

مبحث دوم- محدودیت‌های موجود در زمینه رهن اموال فکری

مانع اصلی استفاده از اموال فکری به عنوان تضمین ریسک‌هایی است که در ماهیت آن‌ها وجود دارد. ریسک‌های استفاده از اموال فکری به عنوان تضمین عبارت است از: ریسک پذیرش بازار،^{۴۹} ریسک متروک شدن،^{۵۰} ریسک حفظ،^{۵۱} و ریسک‌های قانونی.^{۵۲}

48. Dyal-Chand, 2007, p. 2.

۴۹. این ریسک (Market Acceptance) بدین معناست که مال فکری ممکن است حداقل در ابتدای ورود به بازار مورد پذیرش قرار نگرفته و ارزش آن کم انگاشته شود.

۵۰. این ریسک (Obsolescence) بدین معناست که مال فکری ممکن است بعد از مدتی ارزش خود را از دست دهد.

۵۱. ریسک مذکور (Maintenance) بیان‌گر هزینه‌هایی است که برای نگهداری این اموال صرف می‌شود.

بسیاری از شرکت‌ها سهم مهمی از دارایی‌هایشان اموال فکری است. اموال فکری منبع مهمی برای تولید ثروت هستند، ولی همچنان تا حدی دست نخورده باقی مانده‌اند. «وام‌دهنده‌ها» و «سرمایه‌گذاران» معمولاً در وحله‌ی اول به علت عدم تخصص و ناشناختی، به اموال فکری بهای زیادی نمی‌دهند مگر اینکه بدانند این اموال کاملاً به حد مطلوب خود رسیده‌اند و قابلیت تولید ثروت را دارند.^{۵۳}

از همین‌رو، عموماً همان برخوردی که با اموال عادی می‌شود، با این اموال نیز صورت می‌گیرد.^{۵۴} از آنجایی که معیار دقیقی برای ارزیابی و ارزش‌گذاری اموال فکری وجود ندارد، سرمایه‌گذاران بالقوه (وام‌دهندگان) تمایل کم‌تری به سرمایه‌گذاری در این زمینه دارند؛ چراکه آن‌ها نمی‌دانند عملکرد بازار چگونه می‌تواند در این اموال تاثیر بگذارد. از طرف دیگر، در صورت امکان رهن گذاشتن این اموال، باید حالتی را در نظر گرفت که رهن دچار تخلف می‌شود؛ در این حالت شرایط انتقال رسمی این نوع اموال یک مانع بزرگ محسوب می‌شود.^{۵۵}

از طرفی همیشه هنگام معرفی یک محصول جدید احتمال عدم استقبال بازار از این محصول وجود دارد؛ از این احتمال به ریسک بازار یاد می‌کنند. حال هنگامی که «وزنه

۵۲. ریسک‌های قانونی در واقع بیان‌گر محدودیت‌های قانونی و ذاتی موجود در اموال فکری است، مثل محدودیت قانونی حمایت از اموال فکری.

Tosato, 2011, p. 96.

53. Cole, 2002, p. 2.

54. Raymond, 2009, p. 27.

55. Tosato, 2011, p. 95.

رهن بودن» بر روی محصول جدید قرار گیرد با ریسک بیشتری مواجه خواهیم بود. مساله دیگر؛ برای این که ارزش اموال فکری ثابت شود باید «نگهداری» شوند. این نگهداری برای انواع اموال فکری متفاوت است. برای مثال نام‌های تجاری و حق اختراع باید از نقض شدن محفوظ بمانند؛ لذا هنگامی که یک شرکت عملکرد ضعیفی دارد، حفظ اموال فکری و به تبع ارزش آن‌ها با مشکل مواجه می‌شود.

یک عامل تعیین‌کننده جهت تصمیم‌گیری در مورد وام دادن «مقبولیت مال مرهونه» است که مخصوصا در شرکت‌هایی که سابقه‌ی زیادی ندارند نمود بیشتری پیدا می‌کند. شرکت‌های کوچک معمولا در اوایل تشکیل با مشکل مالی مواجه‌اند، گاه دچار شکست می‌شوند و دارایی قابل پرداخت اندکی در اختیار دارند. بحث مقبولیت اموال شرکت، خصوصا زمانی مطرح می‌شود که شرکت خواهان دریافت وام باشد.^{۵۶} همچنین مشکل وام‌دهنده‌ها و طلب‌کاران این است که این اموال ممکن است در آینده ارزش خود را از دست بدهند.^{۵۷}

البته اگر این ریسک‌ها کاهش یابند، این اموال، همانند اموال مادی می‌توانند در رهن موثر باشند؛ با این حال استفاده از اموال فکری به عنوان مرهونه در زمان بحران‌های اقتصادی ریسک بیشتری به همراه دارند.

یکی از مسائلی که باعث اختلاف می‌شود منافع است که بعد از به رهن گذاشتن

56. Davies, 2006, p.556.

57. Raymond, 2009, p. 35-40.

این اموال حاصل می‌آید (منافع متصل). منظور منافی است که بعد از انعقاد عقد توسط بدهکار از مال مورد رهن او به دست می‌آید. در این حالت عموماً اصل بر این است که اموال فکری نوظهور در عقد رهن قرار نمی‌گیرند مگر اینکه خلاف آن تصریح شده باشد.^{۵۸}

یک محصول یا فرایند ممکن است از چندین مال فکری و مال مادی ترکیب و ساخته شده باشد، به طوری که نتوان هر یک از آن‌ها را جدا کرده و برای هر یک رهن جداگانه وضع کرد. بنابراین یک کالای منحصر به فرد ممکن است شامل حق اختراع و علائم تجاری و یا اموال مادی باشد. راه حل اولیه این است که رهن را بر تمام اموال فکری وضع کرد اما این راه حل چندان بدون اشکال به نظر نمی‌رسد. برای مثال علائم تجاری مربوط به کل محصول می‌شود و معمولاً وام‌گیرنده تمایلی به رهن آن ندارد.^{۵۹} از طرفی باید توجه داشت در مورد بعضی اموال فکری، نمی‌توان آن را بدون موسسه مربوطه مورد رهن قرار داد؛ به عنوان مثال علائم تجاری نمی‌توانند بدون موسسه‌ی تجاری موجود، به موجودیت خود ادامه دهند. لذا در صورت تخلف بدهکار صرف گرفتن مال فکری دارای مشکلات زیادی می‌شود مگر اینکه بتوان علائم تجاری را با شرکت مورد نظر هم‌زمان مورد رهن قرار داد.^{۶۰}

به هر رو اگرچه رهن اموال فکری می‌تواند اصولاً محلی برای جبران عدم پرداخت

58. Raymond, 2010, p.10.

59. Davies, 2006, p.557.

60. Raymond, 2010, p. 14.

بدهی شناخته شود، اما فرایند اجرای رهن و توقیف این اموال مشکلات خود را دارد؛ حقی که مربوط به اموال فکری است به سختی توقیف می‌شود و به مالکیت در می‌آید یا به فروش می‌رسد.^{۶۱} در کشورهایی که رهن اموال فکری را مجاز می‌دانند معمولاً ثبت این قرارداد مربوط را لازم می‌دانند. در بعضی کشورها «کامل شدن» قرارداد رهن را منوط به انتقال مالکیت رهنه می‌دانند. بعضی کشورها مثل استرالیا، فنلاند، کره، ترکیه و ونزوئلا ثبت رهن را برای اعتبار و قابلیت اجرای آن لازم می‌دانند. یکی از مسائلی که ممکن است مشکل‌ساز باشد این است که وام‌دهنده (مرتهن) همیشه تاکید دارد که رهن باید ثبت شود. شرکت‌های سرمایه‌پذیر معمولاً تمایلی به این کار ندارند؛ چرا که این کار پرهزینه و روال اداری پیچیده‌ای دارد. در مطالعاتی که در بیشتر کشورها انجام شده تنها چند کشور محدود مثل کلمبیا، اکوادور، یونان، هند و نروژ استفاده از اموال فکری را به‌عنوان رهن مجاز ندانسته‌اند. در بین کشورهایی که این نوع رهن را مجاز می‌دانند عموماً کشورها ثبت عمل رهن‌گذاری را لازم دانسته‌اند.^{۶۲}

در زیر به بعضی مسائل پیرامون رهن اموال فکری به‌طور خاص اشاره می‌کنیم:

الف) مسئله ارزش‌گذاری اموال فکری

اگرچه اموال فکری نقش مهمی در معاملات تجاری امروز دارند، هنوز مباحث

61. Menell, 2007, p. 740.

62. Bryer, 1998, p. 20- 39.

زیادی در مورد برآورد ارزش اقتصادی آن‌ها مطرح است. برای تعیین ارزش اموال فکری چند دیدگاه وجود دارد: «دیدگاه مبتنی بر هزینه‌ی صرف شده»، «دیدگاه مبتنی بر تعیین هزینه‌ی بازار» و «دیدگاه مبتنی بر درآمد». دو روش اول را به سختی می‌توان در مورد اموال فکری به کار برد چرا که بازار برای اموال فکری محدود است و بسیاری از فروش‌هایی که در بازار انجام می‌شود مخفیانه خواهد بود. در این بین دیدگاه مبتنی بر درآمد کامل‌تر بوده و قابلیت درآمدزایی محصول فکری را مورد توجه قرار می‌دهد و لذا نسبت به دو دیدگاه دیگر قابل قبول‌تر است.^{۶۳} در واقع در این دیدگاه درآمدزایی یک کالا در نظر گرفته می‌شود. به این ترتیب ارزیاب ارزشی را که این مال فکری ممکن است در طول زمان آینده کسب کند در نظر می‌گیرد. اگرچه این دیدگاه نسبتاً دقیق است اما فقدان بازار برای محصول مورد نظر را در نظر نمی‌گیرد.^{۶۴} در هر حال ارزش‌گذاری اموال فکری یک زمینه‌ی بسیار تخصصی است که فقط تعداد کمی در این زمینه تبحر دارند. درک ارزش اموال فکری بسیار مهم است، چه معمولاً ارزش واقعی آن‌ها دست‌کم گرفته می‌شود. در فعالیت‌های عملی معیار دقیقی برای ارزش‌گذاری آن‌ها وجود ندارد و معیارهای مربوط یک امر ذهنی و غیر دقیق هستند.^{۶۵}

بعضی عوامل که باعث می‌شود ارزیابی اموال فکری در مقایسه با اموال مادی دچار مشکلات بیشتری باشند عبارت است از: الف) معامله کردن اموال غیرمادی به ندرت

63. Raymond, 2010, p. 7.

64. Wilcox, 1996, p. 12.

65. Mazzucco, 2003, p. 6-8.

صورت می‌گیرد و آن هم با اهداف خاص. از طرفی بازار تجاری معمول فقط برای کالاهای مادی وجود دارد؛ ب) شرایط مربوط به انتقال اموال فکری به‌طور گسترده‌ای با هم متفاوت هستند و به ندرت می‌توان معاملاتی را پیدا کرد که دارای شرایط یکسان باشند؛ پ) اموال فکری ذاتا شبیه هم نیستند، حق اختراع باید نسبت به اموال سابق خود تازه و جدید باشد یا حق تالیف باید مربوط به آثار اصلی و بدیع مبدع باشد یا علائم تجاری باید ممتاز باشند؛ ت) جزئیات انتقال اموال فکری به ندرت در اختیار عموم قرار می‌گیرند؛ ث) برخلاف دیگر دارایی‌ها، برای رهن اموال فکری عموماً یک بازار ثابت و استاندارد وجود ندارد. جست‌وجو برای یافتن یک بازار مناسب برای اموال فکری امر بیهوده‌ای است؛ زیرا در حقیقت چنین بازاری وجود ندارد. لذا به‌طور کلی باید گفت قیمت اموال فکری آن ارزشی است که خریدار و فروشنده بر آن توافق کنند؛^{۶۶} ج) ابهاماتی در روش صحیح رهن اموال تجاری وجود دارد و مشکلات و هزینه‌های ارزیابی و حفظ ارزش و اعتبار مال مرهونه بالا است؛ ح) امکان یا عدم امکان قابلیت کاربری تجاری اموال فکری چندان مشخص نیست و در این صورت میزان درآمدی که ممکن است از فروش و استفاده از آن به دست آید قابل ارزیابی نمی‌باشد؛ خ) معیار پذیرفته شده جهانی برای ارزش‌گذاری این اموال وجود ندارد.^{۶۷} در بعضی کشورها ارزش‌یابی این اموال را به موسسات ملی یا خصوص می‌سپارند. البته برای ارزیابی اموال فکری روش‌هایی وجود دارد که سازمان

66. Davies, 2006, P.576.

67. Ayotte, 2011, p. 13.

WIPO آن‌ها را مشخص کرده است.^{۶۸}

ب) مسائل پیرامون ورشکستگی دارنده‌ی اموال فکری

فرایند ورشکستگی خود به‌طور بالقوه می‌تواند ارزش دارایی‌های فکری را از بین ببرد؛ زیرا در این صورت دارنده‌ی مال فکری دیگر نمی‌تواند از مال خود استفاده کند. در مواردی که مال فکری جزو لاینفک یک مال مادی است (مثل نام تجاری یک شرکت) این امر نمود بیشتری می‌یابد. برای رفع این مشکل راه‌کاری که وجود دارد و تا حدی در حقوق ما نیز قابلیت اجرایی دارد، ایجاد یک شخصیت حقوقی مستقل قابل کنترل در جهت ورشکستگی است؛ «اس پی وی» (spv)^{۶۹} بایستی جنبه‌های اساسی‌ای که دارنده‌ی حق فکری جهت تضمین ارزش مال فکری در نظر دارد را داشته باشد تا بتواند ارزش دارایی‌های فکری را تضمین نماید. در این حالت اموال فکری را به این شرکت انتقال داده و سهام شرکت را برای تضمین به طلب‌کار می‌دهند. ایجاد این نوع شرکت یک کار دشوار و پرهزینه است اما دارای مزایا و انعطاف‌پذیری بیشتری است.^{۷۰} ایجاد یک شرکت با هدف ویژه‌ی کنترل ورشکستگی که با تأسیس آن یک شرکت همه یا بخشی از اموال فکری خود را به آن انتقال دهد، برای این است که اطمینان حاصل شود که دارایی‌های مذکور-وقتی که شرکت در حالت ورشکستگی قرار بگیرد-بخشی از اموال ورشکستگی

68. United Nations, 2011, p. 14.

69. Special Purpose Vehicle.

70. Tosato, 2011, p. 96.

شرکت منظور نمی‌شود. یک ساختار مناسب شخصیت حقوقی مخصوص اموال فکری بایستی ویژگی‌های اساسی‌ای که یک دارنده‌ی مال فکری بایستی در راستای تضمین ارزش اموال فکری داشته باشد را نیز دارا باشد.^{۷۱}

ج) ذات ریسک‌پذیر بودن اموال فکری

اشکار است که ریسک‌های عملی مهمی وجود دارد که وام‌دهندگان را در پذیرش کالاهای تکنولوژیک (اموال فکری) به‌عنوان رهن مردد می‌کند. در واقع با وجود این ریسک‌ها به سختی می‌توان خواسته‌ی طلب‌کار را با پیش‌بینی این نوع اموال به‌عنوان رهن هم‌سو کرد: الف) بیشترین اشکال حمایت از اموال فکری محدود به زمان، قلمرو و منطقه‌ای خاص است؛ ب) بر خلاف دوره‌ی حمایت قانونی که به صاحب حق اختراع داده می‌شود، بعضی از این حقوق ارزش تجاری خود را در دوره‌ی کوتاه‌تر از چارچوب زمان حمایتی از دست می‌دهند؛ پ) در دوره اطلاعات جهانی به راحتی می‌توان حمایت قانونی از اموال

۷۱. شرکت‌های اس پی وی یک تاسیس حقوقی هستند که می‌توانند تاحدی مشکلات ناشی از رهن اموال فکری را کاهش دهند. در این نوع شرکت که فقط برای یک هدف خاص ایجاد می‌شود شرکت یا یک صاحب حقوق اموال فکری می‌تواند برای فرار از مشکلات قانونی ناشی از لزوم قبض و عین معین بودن مال مرهونه در حقوق ایران از این امر استفاده کند؛ به این صورت که اموال فکری به این شرکت منتقل شود، و سهام شرکت، در قالب اوراق فروخته یا رهن گذاشته شود.

Kieff, 2005, p. 1314.

فکری را با انتقال آن به مکانی که از این حمایت بر خوردار نیست نادیده گرفت؛^{۷۲} ت) ارزش اموال فکری در طول زمان می تواند کاهش یافته و از دست برود، برای مثال حقوق علائم تجاری تنها در صورتی که به طور مداوم در تجارت استفاده شوند تا به حق کسب و پیشه و اعتبار نائل شوند، ارزششان تداوم می یابد، به عبارتی در صورت عدم استفاده از آنها ارزش تجاری شان از بین می رود.^{۷۳}

72. Raymond, 2009, p. 50.

73. Kieff, 2005, p. 1318.

نتیجه گیری

تأثیر حقوق اموال فکری در رشد اقتصادی یک کشور بستگی به ارزشی دارد که حقوق آن کشور برای این قبیل اموال در نظر می گیرد. به طور کلی با توجه به تفاوت فعالیت های مربوط به تحقیق و توسعه و تولید اموال فکری، بیشتر ابداعات در کشورهایی صورت می گیرد که از طریق تشویق به ایجاد ابداعات و امکان استفاده از تمام جنبه های ارزشی اموال فکری حمایت بیشتری از این اموال می شود. به این ترتیب می توان گفت در کشورهایی که حمایت کمتری از اموال فکری وجود دارد، رشد اقتصادی با مانع روبه رو است. علی رغم وجود تمام مشکلاتی که در زمینه ی رهن اموال فکری در نظام حقوقی ما وجود دارد، جنبه های مفید آن سنگینی می کند. لذا:

۱) از آنجا که حمایت از حقوق اموال فکری موتور رشد اقتصادی یک کشور به شمار می رود، باید زمینه تولید اموال فکری در کشور فراهم شود. به همین جهت هر تلاشی که برای ایجاد یک نوع فناوری خاص صرف می شود باید از طریق حمایت های حقوقی مورد تشویق قرار گیرد.

۲) با توجه به اعتبار و وضع حقوقی رهن اموال فکری که با ایجاد نوعی حقوق بر اموال گشایش جدیدی را در معاملات اقتصادی ایجاد کرده و هزینه ی معاملات را کاهش داده است - که بدون وجود آن بسیاری از معاملات اقتصادی اصولاً صورت نمی گرفت - باید در صدد وسعت بخشیدن به موضوع رهن باشیم. لذا باید از شرط «عین معین» بودن مرهونه برای این دست اموال صرف نظر کرد و بدین وسیله سبب افزایش کارایی و توسعه اقتصادی شویم.

۳) با توجه به ویژگی‌ها و ماهیت اموال فکری می‌توان گفت باید تمهیدات لازم جهت تجاری‌سازی کامل اموال فکری فراهم شود. یکی از موانع بزرگ در این زمینه عدم امکان رهن‌گذاری این اموال است که باید رفع گردد. با حذف این مانع قانونی، مخترعان و مبتکران دوجندان تشویق می‌شوند تا در فعالیت‌های متنوع تحقیق و توسعه به منظور کسب درآمد بالاتر مشارکت کنند.

۴) اصلاح موانع قانونی در این زمینه، نه تنها باعث تولید کالای فکری بیشتر می‌شود که این خود رفاه و ثروت عمومی را افزایش می‌دهد. هزینه معاملات برای مبتکر در درجه اول و جامعه در درجه ثانی نیز کاهش خواهد یافت، چرا که صاحبان اموال فکری می‌توانند از اموال خود در زمینه رهن استفاده کرده و نیاز به استفاده از اموال دیگر نخواهند داشت.

۵) تسهیل استفاده از اموال فکری به عنوان رهن بسیاری از فعالان اقتصادی خصوصاً کسانی که تازه شروع به فعالیت کرده و نیز شرکت‌های کوچک را از دغدغه‌های تامین مالی پروژه‌ی خود رها می‌سازد که این باعث تشویق به تولید و شروع به فعالیت کسانی می‌شود که توانایی بالقوه‌ی زیادی در این زمینه دارند.

۶) موانع مختلفی در راه حضور پررنگ ایران در صحنه‌های تجاری بین‌المللی وجود دارد. کشور ایران برای ورود به صحنه‌های جهانی و استفاده از مزایا و قابلیت‌های آن، باید اقدام به اصلاح بعضی از مواد قانون (مدنی) بنماید. حقوق‌دانان با مطرح کردن بحث‌های این‌چنینی سعی در تشویق قانون‌گذار در جهت تعدیل رویکرد خود نسبت به این واقعیت دارند که: گاه با دید حقوقی صرف نمی‌توان همه مسائل داخلی و خارجی را بررسی کرد، و گاه باید از این رویکرد صرف حقوقی و نگرش به متن مواد قانونی فراتر رفته و با یک

«دید اقتصادی» به موضوع نگریست و پی برد که امکان رهن اموال فکری به چه اندازه می‌تواند فایده در برداشته باشد.

منابع

الف: فارسی

۱. امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، جلد دوم، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۶.
۲. انصاری، علی؛ ذوالفقاری، سهیل، «توثیق اموال غیرمادی در حقوق ایران»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، سال ۴، شماره ۶، بهار و تابستان ۱۳۹۱.
۳. بابایی، ایرج، «مبانی نظری رویکرد تحلیل اقتصادی حقوق»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۹، ۱۳۸۶.
۴. بادینی، حسن، «مبانی فلسفی نگرش اقتصادی به حقوق»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۲، ۱۳۸۲.
۵. کریمی، عباس، و معین‌اسلام، محمد، «رهن اموال فکری»، فصل‌نامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷.
۶. کاویانی، کوروش، «درآمدی بر تحلیل اقتصادی حقوق»، پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۹، ۱۳۸۶.
۷. نصیری، نجمه، تحلیل اقتصادی حقوق مالکیت صنعتی، پایان‌نامه، دانشگاه تهران، استاد راهنما: دکتر محمود باقری، ۱۳۸۶.

ب: انگلیسی

1. Ayotte, Kenneth and Patrick Bolton (2011), Optimal Property Rights in Financial Contracting, The Review of Financial Studies, V. 24, N. 10.

2. Baker, Matthew J. An Economic Theory of Mortgage Redemption Laws, REAL ESTATE ECONOMICS, V. 36, No. 1.2008.
3. Bryer , Lanning G. AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE OF INTELLECTUAL PROPERTY SECURITY INTERESTS INTERNATIONAL INTELLECTUAL, PROPERTY LAW & POLICY. 1998.
4. Calandrillo, Steve P. AN ECONOMIC ANALYSIS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS: JUSTIFICATIONS AND PROBLEMS OF EXCLUSIVE RIGHTS, INCENTIVES TO GENERATE INFORMATION, AND THE ALTERNATIVE OF A GOVERNMENT-RUN REWARD SYSTEM, Fordham Intellectual Property Media & Enternational Law Journal. No. 301.1998.
5. Cole, Daniel H. and Peter Z. Grossman The Meaning of Property Rights: Law versus Economics?, land economic.2002.
6. Comments (2011), Using Intellectual Property to Secure Financing after the Worst Financial Crisis Since the Great Depression, MARQUETTE I.P. LAW REVIEW Vol. 15, No. 2.2011
7. Davies, IWAN Secured Financing of Intellectual Property Assets and the Reform of English Personal Property Security Law, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 26, No. 3.2006
8. Dornbos, William A. Structuring, Financing, and Preserving Security Interest in Intellectual Property, BANKING Law J., V. 113, N. 7.1996.
9. Dyal-Chand, Rashmi EXPORTING THE OWNERSHIP SOCIETY: A CASE STUDY ON THE ECONOMIC IMPACT OF PROPERTY RIGHTS, NORTHEASTERN PUBLIC LAW AND THEORY FACULTY WORKING PAPERS SERIES, NO. 15.2007
10. Gervais, Daniel J. The Internationalization of Intellectual Property: New Challenges from the very Old and the very New, FORDHAM INTELL. PROP. MEDIA & ENT. L.J.2002
11. Kieff, F. Scott An Approach to Intellectual Property, Bankruptcy, and Corporate Control, 2005, Stanford Law School, WASHINGTON UNIVERSITY LAW QUARTERLY.2005
12. Kieff, F. Scott, and Troy A. Paredes THE BASICS MATTER: AT THE PERIPHERY OF INTELLECTUAL PROPERTY, Stanford Law School and Washington University School of Law.2004
13. Lemley, Mark Property, Intellectual Property, and Free Riding, Texas Law Review, NO. 83.2005.
14. MAZZUCCO, ESTEBAN SECURITY INTERESTS IN INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS - THE TIME HAS COME FOR THE ENACTMENT OF NEW LAWS, GEORGIA, The University of Georgia.2003.
15. Menell, Peter S. BANKRUPTCY TREATMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY

- ASSETS: AN ECONOMIC ANALYSIS, BERKELEY TECHNOLOGY LAW JOURNAL, Vol. 22, No. 733.2007.
16. Menell, Peter & Suzanne Scotchmer Intellectual Property, forthcoming Handbook of Law & Economics.2005.
17. Nguyen, Xuan-Thao COLLATERALIZING INTELLECTUAL PROPERTY, GEORGIA LAW REVIEW, VOL. 42, NO. 1.2007
18. Raymond, Anjanette Intellectual Property as Collateral in Secured Transactions: Collision of Divergent Approaches, Business Law International.2009.
19. Raymond, Najanette h. The Use of Intellectual Property as Collateral in Secured Financing- Practical Concerns, queen mary of London, center for commercial studies, London.2010
20. SATTAR, ABDUL and TAHIR MAHMOOD INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCES FROM HIGH, MIDDLE AND LOW INCOME COUNTRIES, Pakistan Economic and Social Review, Volume 49, No. 2.2011.
21. Shavell, Steven (2004), FOUNDATIONS OF ECONOMIC ANALYSIS OF LAW, THE BELKNAP PRESS OF HARVARD UNIVERSITY PRESS Cambridge, Massachusetts, London, England.
22. Stokke, DIANE R. Financing Intellectual Property, Comerical Lending Review, no. 48.1999.
23. Tosato, Andrea Security interests over intellectual property, Journal of Intellectual Property Law & Practice, Vol. 6, No. 2.2011.
24. UNCITRAL Legislative Guide Supplement on Security Rights in Intellectual Property, United Nations, New York.2011.
25. WILCOX, KENNETH P. Practical Problems with Intellectual Property as Collateral, Comparative, Lending Rev, No. 12 .1995-1996.